

Aan het einde van de wereld

Kristin Hannah bij Boekerij:

De nachtegaal
Wie naar de sterren grijpt
Verder dan de sterren
De tijd van loslaten
Een handvol hemel
Grand Central (verhalen)
Alice, het wolvenmeisje
Midden in de winternacht
Aan het einde van de wereld

Kristin Hannah

*Aan het einde van
de wereld*

Een hartverscheurende roman over
verlies, familiebanden en de kracht
van liefde

ISBN 978-90-225-7379-2

ISBN 978-94-023-1149-5 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *The Great Alone*

Vertaling: Titia Ram

Omslagontwerp: DPS design & prepress studio

Omslagbeeld: Trevillion Images / Yolande de Kort

Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2018 Kristin Hannah

© 2018 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*Voor de vrouwen in mijn familie, stuk voor stuk strijdbaar:
Sharon, Debbie, Laura, Julie, Mackenzie, Sara, Kaylee,
Toni, Jacquie, Dana, Leslie, Katie, Joan, Jerrie, Liz,
Courtney en Stephanie.*

En voor Braden, onze jongste avonturier.

De natuur bedriegt ons nooit;
we bedriegen altijd onszelf.
– JEAN-JACQUES ROUSSEAU

1974

1

De regen viel dat voorjaar in zware vlagen die op de daken kletterden en de kwetsbare bloemen vermorzelden. Water sijpelde in de smalste kieren en brak de stevigste funderingen af. Stukken land die generaties lang stevig waren geweest vielen als bergen sintels op de onderliggende wegen en sleurden huizen, auto's en zwembaden met zich mee. Bomen werden ontworteld en vielen op hoogspanningslijnen; de elektriciteit viel uit. Rivieren overstroomden, verzopen tuinen en vernielden huizen. Mensen die van elkaar hielden keerden zich tegen elkaar en ruzies ontstonden terwijl het water steeg en de regen bleef vallen.

Leni was ook gespannen. Ze was het nieuwe meisje op school, niet meer dan een gezicht in de menigte. Een meisje met lang haar in een middenscheiding, dat geen vriendinnen had en alleen naar school liep.

Ze zat nu op haar bed, met haar spillebenen tegen haar platte borstkas. Naast haar lag een opengeslagen exemplaar van *Waterschapsheuvel*, een paperback vol ezelsoren. Ze hoorde door de dunne muren van het huis haar moeder zeggen: 'Ernt, schat, als je blijft, nee. Luister nou...' gevolgd door het kwade antwoord van haar vader: 'Laat me met rust.'

Het was weer zover. Ruzie. Geschreeuw. En straks zou er iemand gaan huilen.

Weersomstandigheden zoals die van vandaag brachten de duisternis in haar vader naar boven.

Leni keek op de klok naast haar bed. Als ze nu niet direct vertrok, zou ze te laat op school zijn, en het enige wat erger was dan het nieuwe meisje op de middelbare school zijn, was de aandacht op jezelf vestigen. Dat had ze aan den lijve ondervonden; ze had de afgelopen vier jaar op vijf verschillende scholen gezeten. Ze had nergens een manier gevonden om er echt bij te horen, maar ze bleef koppig hoopvol. Ze haalde diep adem, strekte haar ledematen en gleed van het tweepersoonsbed. Ze liep op haar hoede haar spaarzaam ingerichte kamer door, de gang in, en bleef bij de keukendeur even staan.

‘Verdomme, Cora,’ zei pa. ‘Je weet hoe moeilijk dit voor me is.’

Mama deed een stap naar hem toe en stak haar hand naar hem uit. ‘Je hebt hulp nodig, schat. Je kunt er niets aan doen. Die nachtmerries...’

Leni schraapte haar keel om hun aandacht te vangen. ‘Hoi,’ zei ze toen.

Pa zag haar en slaakte een diepe zucht. Hij deed een stap van mama vandaan. Het viel Leni op hoe vermoeid hij eruitzag, hoe verslagen.

‘Ik... ik moet naar school,’ zei ze.

Mama stak een hand in de borstzak van haar roze serveerstersuniform en haalde er een pakje Eve-sigaretten uit. Ook zij zag er moe uit; ze had gisteren de late dienst gewerkt en had vandaag de lunchdienst. ‘Ga maar gauw, Leni. Anders kom je te laat.’ Ze had een vrouwelijke, delicate stem. Leni kon zich niet herinneren wanneer ze haar moeder voor het laatst haar stem had horen verheffen.

Leni durfde niet weg te gaan en niet te blijven. Het was raar – idioot zelfs – maar ze had vaak het gevoel dat ze de enige volwas-

sene in het gezin was, alsof zij de ballast was die het krakende Allbright-schip in balans hield. Mama was voortdurend 'op zoek naar zichzelf'. De afgelopen jaren had ze van alles uitgeprobeerd: een Erhard Seminars Training over de ontwikkeling van de menselijke ziel, een spirituele training, unitarisme. Ze had zelfs over boeddhisme gelezen. Ze had overal aan gesnuffeld en had van alles opgepikt. Maar Leni vond eigenlijk dat ze met niet veel meer dan T-shirts met clichés erop was thuisgekomen. Dingen als: HET IS WAT HET IS EN HET IS NIET WAT HET NIET IS. Het leek allemaal niet echt ergens over te gaan.

'Wegwezen,' zei pa.

Leni griste haar rugzak van de stoel bij de keukentafel en liep naar de voordeur. Ze hoorde hen verder ruziën toen ze hem achter zich dichttrok.

'Verdomme, Cora...'

'Alsjeblieft, Ernt, luister nou...'

Het was niet altijd zo geweest. Dat zei mama tenminste. Voor de oorlog waren ze gelukkig geweest, toen ze op een caravanterrein in Kent woonden, pa een goede baan had als monteur en mama de hele dag lachte en danste op 'Piece of My Heart' terwijl ze eten stond te koken (behalve haar dansende moeder kon Leni zich niets uit die tijd herinneren).

Toen werd pa opgeroepen voor militaire dienstplicht. Hij vertrok naar Vietnam, werd neergeschoten en gevangengenomen. Mama kon het zonder hem niet aan; dat was voor het eerst dat tot Leni was doorgedrongen hoe kwetsbaar haar moeder was. Ze zwierven een tijdje rond, mama en zij, van baantje naar baantje en van stad naar stad, tot ze uiteindelijk een thuis vonden in een commune in Oregon. Ze zorgden er voor de bijenkorven en maakten zakjes met lavendel die ze op de markt verkochten, en ze protesteerden tegen de oorlog. Mama paste haar persoonlijkheid net genoeg aan om bij de hippies te kunnen horen.

Toen pa uiteindelijk was thuisgekomen, had Leni hem nauwe-

lijks herkend. De aantrekkelijke, goedlachse man uit haar herinnering was chagrijnig, snel kwaad en afstandelijk geworden. Hij leek alles aan de commune te haten, dus waren ze verhuisd. En ze waren nogmaals verhuisd. En nogmaals. Niets ging ooit zoals hij het wilde.

Hij kon niet slapen en kon geen baan vasthouden, ook al beweerde mama dat hij de beste monteur van de wereld was.

Daar ging die ruzie vanochtend over: dat pa weer was ontslagen.

Leni zette haar capuchon op. Ze liep op weg naar school door straten vol goed onderhouden huizen, langs een donker bos (wegblijven daar), langs het A&W-restaurant waar de jongeren van school in het weekend rondhingen en langs een benzinstation, waar een lange rij auto's stond te wachten om hun tank vol te gooien voor vijftien cent per liter. Daar was iedereen tegenwoordig kwaad over: de benzineprijs en het benzinetekort.

Voor zover Leni er zicht op had waren volwassenen de laatste tijd over het geheel genomen gespannen, en dat was ook niet zo gek. Je kon geen krant openslaan of er stond iets in over een aanslag door de Weathermen of de IRA. Er werden vliegtuigen gekaapt en erfgename Patty Hearst was ontvoerd. De gijzeling tijdens de Olympische Spelen in München had de hele wereld geschokt, net zoals het Watergate-schandaal. En onlangs verdwenen opeens studentes in de staat Washington zonder een spoor achter te laten. Het was een gevaarlijke wereld.

Leni zou alles overhebben voor een echte vriendin. Ze had zo'n behoefte aan iemand om mee te praten.

Aan de andere kant zou ze er niets mee opschieten als ze over haar zorgen zou praten. Wat had biechten voor zin?

Pa was inderdaad soms kwaad, en hij schreeuwde, en ze hadden altijd geldzorgen, en ze verhuisden aan de lopende band om schuldeisers te ontlopen, maar dat was nu eenmaal hun leven, en ze hielden van elkaar.

Maar soms, vooral op dagen als deze, was Leni bang en onrustig. Dan voelde het of ze met haar ouders op de rand van een steile

rotswand stond die elk moment kon afbrokkelen zoals de huizen die ineenstortten en werden meegesleurd tussen de door water verzadigde heuvels in Seattle.

Leni liep na school alleen door de regen naar huis.

Haar huis stond aan een doodlopend pleintje. De tuin was minder goed verzorgd dan de andere tuinen en het was een donkerbruin houten huis met lege bloembakken aan de muur, verstopte dakgoten en een garagedeur die niet sloot. Tussen de gecraqueleerde dakpannen groeide onkruid. Een vlaggenstok zonder vlag wees beschuldigend de lucht in, een uiting van haar vaders afkeer van het pad dat zijn land was ingeslagen. Voor een man over wie mama zei dat hij een patriot was, had hij een opmerkelijke hekel aan zijn eigen regering.

Ze zag pa in de garage zitten, op een scheefgezakt werkbankje naast mama's Mustang vol deuken en een stoffen dak dat met ducttape was dichtgeplakt. Langs de muren stonden kartonnen dozen vol spullen die sinds de laatste verhuizing nog niet waren uitgepakt.

Hij was – zoals altijd – gekleed in zijn versleten legerjack met daaronder een sleetse Levi's-spijkerbroek vol scheuren. Hij zat voorovergebogen, met zijn ellebogen op zijn bovenbenen. Zijn lange zwarte haar zat vol klitten en zijn blote voeten waren smerig. Maar zelfs voorovergebogen en moe was hij net een filmster. Daar was iedereen het over eens.

Hij keek op en tuurde naar haar door het gordijn van zijn haar. Zijn glimlach was vermoeid, maar zijn gezicht lichtte er nog steeds van op. Dat was haar vader: hij was chagrijnig en licht ontvlambaar, soms zelfs een beetje angstaanjagend, maar dat kwam doordat hij emoties als liefde, verdriet en teleurstelling zo intens beleefde. Met name liefde. 'Lenora,' zei hij met zijn hese stem. 'Ik zat al op je te wachten. Het spijt me. Ik heb mijn geduld verloren. En mijn baan. Je zult wel vreselijk teleurgesteld in me zijn.'

‘Nee, pa.’

Ze wist hoe vreselijk hij het vond. Ze zag het aan zijn gezicht. Toen ze jonger was, had ze zich vaak afgevraagd wat ze voor zin hadden, al die excuses, als er toch niets veranderde, maar dat had mama haar uitgelegd. Er was door de oorlog en zijn gevangenschap iets in hem geknapt. ‘Het is alsof zijn rug is gebroken,’ had mama gezegd. ‘Het komt wel weer goed, maar je houdt niet op van iemand te houden als hij gewond is. Je wordt sterker, zodat hij op je kan leunen. Hij heeft me nodig. Hij heeft ons nodig.’

Leni ging naast hem zitten. Hij sloeg een arm om haar heen en trok haar tegen zich aan. ‘De wereld wordt geregeerd door idioten. Ik herken Amerika niet meer. Ik wil...’ Hij maakte zijn zin niet af en Leni zei niets. Ze was gewend aan het verdriet van pa, aan zijn uitputting. Hij hield aan de lopende band halverwege een zin op met praten, alsof hij bang was stem te geven aan angstaanjagende of deprimerende gedachten. Leni kende die terughoudendheid en begreep het wel; het was heel vaak beter om maar gewoon je mond te houden.

Hij haalde een beduimd pakje sigaretten uit zijn zak en stak er een op. De bekende scherpe geur omhulde hen.

Ze wist hoezeer hij leed. Soms werd ze wakker van het geluid van haar huilende vader, en dat van haar moeder die hem probeerde te troosten en dingen zei als: ‘Sssh, Ernst, rustig maar. Je mag het vergeten, het is voorbij, je bent nu veilig thuis.’

Pa slaakte een zucht. ‘Ik wil gewoon... meer, denk ik. Niet zo- maar een baan. Een leven. Ik wil over straat lopen zonder me zorgen te hoeven maken dat ik voor babymoordenaar word uit- gemaakt. Ik wil...’ Hij glimlachte. ‘Maak je maar geen zorgen. Het komt wel goed. Het komt wel goed met ons.’

‘Je vindt wel weer een baan, pa,’ zei ze.

‘Tuurlijk, Red. Morgen is alles beter.’

Dat zeiden haar ouders altijd.

Op een koude, bleke morgen halverwege april stond Leni vroeg op, ging op haar plekje op de versleten bank met bloemmotief zitten en zette de *Today Show* aan. Ze stelde de antenne bij om een beetje beeld te krijgen. Toen het beeld scherp was, zag ze Barbara Walters zeggen: ‘...Patricia Hearst, die zichzelf nu Tania noemt, staat op deze foto met een m1 karabijn bij de bankoverval die recent in San Francisco is gepleegd. Ooggetuigen vertellen dat de negentienjarige erfgename, die in februari door het Symbionese Liberation Army...’

Leni zat aan de beeldbuis gekluisterd. Ze kon nog steeds niet geloven hoe een heel leger een appartement binnen kon vallen en er een tiener uit kon ontvoeren. Hoe kon ook maar iemand veilig zijn in zo’n wereld? En hoe werd een rijke tiener een revolutionair die zichzelf Tania noemde?

‘Kom, Leni,’ zei mama vanuit de keuken. ‘Je moet naar school.’

De voordeur klapte open.

Pa kwam binnen, met een grijns op zijn gezicht die het onmogelijk maakte niet terug te grijnzen. Hij zag er op de een of andere manier buitenproportioneel uit, te groot in de keuken met laag plafond, stralend tegen de grijze muur vol vochtvlekken. Water druppelde uit zijn haar.

Mama stond aan het fornuis bacon te bakken voor het ontbijt.

Pa liep de keuken in en zette de transistorradio op het formicawerkblad aan. Er klonk een krakend rock-’n-rollliedje. Pa trok mama lachend in zijn armen.

Leni hoorde zijn gefluisterde: ‘Het spijt me. Vergeef me.’

‘Altijd,’ zei mama, die hem vasthield alsof ze bang was dat hij haar van zich af zou duwen.

Pa hield zijn arm om mama’s taille en leidde haar naar de keukentafel. Hij trok een stoel onder de tafel vandaan en riep: ‘Leni, kom eens hier!’

Leni vond het heerlijk als ze erbij werd betrokken. Ze stond op van de bank en ging naast haar moeder zitten. Pa lachte naar Leni

en gaf haar een paperback. *Als de natuur roept* van Jack London. 'Deze vind je vast prachtig, Red.'

Hij ging tegenover mama zitten, helemaal tegen de tafel aan gedrukt. Hij had de gezichtsuitdrukking die Leni zijn briljant-idee-gezicht noemde. Ze had die uitdrukking vaker gezien, steeds als hij een plan had dat hun leven zou veranderen. En er waren heel wat plannen geweest: alles verkopen en een jaar een kamperend bestaan leiden terwijl ze door Big Sur reden. Nertsen fokken (dat was echt een drama geweest). De verkoop van Amerikaans bloemzaad in Centraal-Californië.

Hij stak zijn hand in zijn zak en haalde er een opgevouwen vel papier uit, dat hij triomfantelijk op tafel smeed en er zijn hand op legde. 'Weet je nog, mijn vriend Bo Harlan?' vroeg hij aan mama.

Mama wachtte een moment voor ze vroeg: 'Uit Vietnam?'

Pa knikte. Toen zei hij tegen Leni: 'Bo Harlan was de commandant en ik de artillerist. We zorgden voor elkaar. We zijn samen neergestort en gevangengenomen. We zijn samen door een hel gegaan.'

Het viel Leni op dat hij zat te trillen. Zijn overhemdsmouwen waren opgerold, dus ze kon de littekens van de brandwonden zien die in kabels van zijn polsen naar zijn ellebogen liepen in verwrongen lavendelpaarsige strepen die nooit bruin werden. Leni wist niet waar hij die littekens van had – hij begon er nooit over en zij vroeg er niet naar – maar ze wist wel dat degenen die hem gevangenhielden ze hem hadden bezorgd. Meer was ze niet te weten gekomen. Hij had net zulke littekens op zijn rug, die zijn huid in krullen en bulten trokken.

'Ze hebben me gedwongen toe te kijken hoe hij stierf,' zei hij.

Leni keek bezorgd naar mama. Dit waren dingen waar pa nog nooit over gesproken had. Ze werden allebei onrustig van de woorden.

Hij zat met zijn voet op de vloer te tikken en tokkelde met zijn snel bewegende vingers een melodietje op tafel. Hij vouwde het vel

papier open, streek het glad en draaide het zo dat ze het konden lezen.

Sergeant Allbright,

Je bent niet eenvoudig te vinden. Ik ben Earl Harlan.

Mijn zoon, Bo, heeft heel wat brieven naar huis geschreven over zijn vriendschap met jou. Bedankt daarvoor.

In zijn laatste brief schreef hij dat als hem iets zou overkomen op die verdoemde plek, hij wilde dat jij zijn land hier in Alaska zou krijgen.

Het stelt niet veel voor. Zestien hectare met een blokhut die opgeknaapt moet worden. Maar een man die hard kan werken kan hier van het land leven, weg van de gekken en de hippies en de puinhoop in de rest van het land.

Ik heb geen telefoon, maar je kunt post naar het postkantoor van Homer sturen. Dan krijg ik de brief wel een keer.

Het land ligt aan het einde van de weg, voorbij het metalen hek met de koeienschedel erop, net vóór de verbrande boom bij markerpunt 13.

Nogmaals bedankt,

Earl

Mama keek op. Ze hield haar hoofd scheef, als een vogeltje, terwijl ze pa bestudeerde. ‘Heeft die man... Bo, ons een huis gegeven? Een huis?’

‘Stel je voor,’ zei pa, die uit zijn stoel stuitende van enthousiasme. ‘Een eigen huis. Een huis dat van ons is. Waar we onszelf kunnen onderhouden, groente kunnen verbouwen, ons eigen vlees kunnen jagen en vrij kunnen zijn. Daar dromen we al jaren van, Cora. Een eenvoudig leven leiden, ver van de gekte hier. We kunnen vrij zijn. Stel je voor.’

‘Wacht even,’ zei Leni. Dit was zelfs voor pa iets heel groots. ‘Alaska? Wil je weer gaan verhuizen? We wonen hier net.’

Mama fronste haar voorhoofd. ‘Maar... er is daar toch niets? Behalve beren en Eskimo’s?’

Hij trok mama zo enthousiast van haar stoel dat ze tegen hem aan viel. Leni zag het uitgeputte, wanhopige randje van zijn geestdrift. ‘Ik heb dit nodig, Cora. Een plek waar ik kan ademen. Ik heb hier soms het gevoel dat ik gek word. Ik weet zeker dat de nachtmerries en ellende daar zullen stoppen. Wij hebben dit nodig. We kunnen terug naar hoe het was voordat Vietnam me gek heeft gemaakt.’

Mama bracht haar gezicht naar dat van pa, haar bleekheid in scherp contrast met zijn donkere haar en gebruinde huid.

‘Kom op, schat,’ zei pa. ‘Probeer het je voor te stellen...’

Leni zag mama verzachten, haar behoeften aanpassen aan die van hem, zich een nieuwe persoonlijkheid inbeelden: Alaskaan. Misschien dacht ze dat het net zoiets zou zijn als EST, yoga of boeddhisme. Het antwoord. Waar, wanneer of wat waren niet belangrijk voor mama. Hij was belangrijk voor haar. ‘Ons eigen huis,’ zei ze. ‘Maar... geld... je zou militaire arbeidsongeschiktheid kunnen aanvragen...’

‘Daar zouden we het niet meer over hebben,’ zei hij met een zucht. ‘Dat ga ik niet doen. Het enige wat ik nodig heb, is verandering. En ik ga vanaf nu zuiniger met geld zijn, Cora. Dat zweer ik. Ik heb nog wat over van mijn erfenis van pa. En ik ga minder drinken. En ik zal naar die veteranenpraatgroep gaan waar je me zo graag heen wilt hebben.’

Leni wist hoe dit zou gaan aflopen. Ze had het eerder meegeemaakt. Het maakte uiteindelijk niet uit wat mama of Leni wilde.

Pa wilde een nieuw begin. Had het nodig. En mama had het nodig dat hij gelukkig was.

Dus zouden ze dit nieuwe leven gaan proberen, deze nieuwe plek, en hopen dat de geografie het antwoord zou brengen. Ze

zouden naar Alaska gaan een nieuwe droom achterna. Leni zou doen wat haar werd gevraagd en dat zou ze opgewekt doen. Ze zou wéér het nieuwe meisje op school zijn. Want dat was liefde.

2

De volgende ochtend luisterde Leni in bed naar het gekletter van de regen en fantaseerde dat er paddenstoelen onder haar raam groeiden, met bolle, giftige koppen die zich een weg door de modder omhoogduwden, verleidelijk glinsterend. Ze had lang wakker gelegen, tot ver na middernacht, lezend over het uitgestrekte, gevaarlijke landschap in Alaska. Het had haar op een onverwachte manier betoverd. Het voelde of de grens van de beschaving – de *last frontier* – vergelijkbaar was met haar vader. Groter dan het leven. Uitgestrekt. Een beetje gevaarlijk.

Ze hoorde ergens muziek vandaan komen; een tinachtige melodie uit een transistorradio. ‘Hooked on a Feeling’. Ze sloeg de dekens van zich af en stond op. Ze trof in de keuken haar moeder aan, die bij het fornuis stond te roken. Ze zag er etherisch uit in het lamplicht, haar matte, slordig geknipte haar nog warrig van het slapen en haar gezicht in blauwgrijze rook gehuld. Ze had een wit shirt aan dat zo vaak was gewassen dat het vormeloos om haar slanke lichaam hing, met een zuurstokroze slipje eronder waarvan het elastiek was uitgelubberd. Een kleine blauwe plek onder aan haar hals was betoverend mooi, bijna een ster die haar delicate schoonheid benadrukte.

‘Jij zou nog moeten slapen,’ zei mama.

Leni ging naast haar staan en legde haar hoofd tegen haar moeders schouder. Haar huid rook naar rozen, Jean Nate-parfum en sigaretten. ‘Wij doen niet aan slapen,’ zei Leni.

Wij doen niet aan slapen. Dat zei mama altijd. Jij en ik. De band tussen hen een constante, een geruststelling, alsof hun liefde werd versterkt door hun gelijkwaardigheid. Mama sliep slecht sinds pa terug was uit de oorlog. Als Leni midden in de nacht wakker werd, trof ze mama altijd dwalend door het huis aan, haar doorzichtige peignoir open, haar bleke, fragiele gezicht kleurloos zonder make-up, met groeven in haar voorhoofd van de zorgen. Ze fluisterde in het donker tegen zichzelf, woorden die Leni niet kon verstaan.

‘Gaan we echt?’ vroeg Leni.

Mama staarde naar de zwarte koffie die onder het glazen deksel van de percolator omhoog pruttelde. ‘Ik denk het wel.’

‘Wanneer?’

‘Je kent je vader. Binnenkort.’

‘Kan ik het schooljaar nog afmaken?’

Mama haalde haar schouders op.

‘Waar is hij?’

‘Hij is voor dag en douw vertrokken om de muntenverzameling van zijn vader te verkopen.’ Mama nam een slokje koffie en zette haar mok op het formica werkblad. ‘Alaska. Jezus. We kunnen net zo goed naar Siberië vertrekken.’ Ze nam een lange hijs van haar sigaret. Blies de rook uit. ‘Ik heb een vriendin nodig.’

‘Ik ben je vriendin.’

‘Je bent dertien. Ik ben dertig. Ik hoor je moeder te zijn. Wanneer onthoud ik dat nou eens?’

Leni hoorde de wanhoop in de stem van haar moeder, en die beangstigde haar. Ze wist hoe kwetsbaar het allemaal was: het gezin, haar ouders. Alle kinderen van voormalige krijgsgevangenen weten dat ieder mens kan breken. Ze droeg nog steeds haar glan-

zende zilveren krijgsgevangenenarmband, ter nagedachtenis aan een kapitein die niet naar huis was gekomen.

‘Hij heeft een kans nodig. Een nieuwe start. Wij allemaal. Misschien is Alaska de oplossing.’

‘Net als Oregon, Snohomish en die zaadjes die ons rijk zouden maken. En vergeet het jaar niet dat hij ervan overtuigd was dat hij een fortuin zou gaan verdienen met flipperkasten. Kunnen we op zijn minst wachten tot het eind van het schooljaar?’

Mama zuchtte. ‘Ik ben bang van niet. Kom, je moet je gaan aankleden voor school.’

‘Er is vandaag geen school.’

Mama was heel lang stil en zei toen zacht: ‘Weet je nog, die blauwe jurk die pa voor je verjaardag heeft gekocht?’

‘Ja.’

‘Trek die maar aan.’

‘Waarom?’

‘Hup. Ga je aankleden. We moeten aan de slag.’

Hoewel ze geïrriteerd en in de war was deed Leni altijd wat haar werd gezegd. Dat maakte het leven eenvoudiger. Ze liep naar haar kamer en zocht in de kast tot ze de jurk had gevonden.

Die jurk zal je geweldig staan, Red.

Maar dat was niet waar. Ze wist precies hoe ze eruit zou zien in die jurk: als een spichtige dertienjarige zonder borsten in een sjofele jurk die haar smalle heupen accentueerde en haar knieën deed uitkomen als deurknoppen. Als een meisje dat eruit zou moeten zien als een jonge vrouw, maar dat niet deed. Ze wist zeker dat ze het enige meisje in de klas was dat nog niet menstrueerde en nog geen borsten had.

Ze liep terug naar de keuken, waar het naar koffie en sigaretten rook, ging op een stoel zitten en sloeg *Als de natuur roept* open.

Mama kwam meer dan een uur later haar kamer uit.

Leni herkende haar nauwelijks. Ze had haar blonde haar met